

GLOBALIZACE, GLOBALIZACE KOMUNIKACE A JEJICH VLIV NA SVĚTOVOU POLITIKU A ZMĚNU V KONCENTRACI MOCI

Šárka Brychtová

Ústav veřejné správy a práva, Fakulta ekonomicko-správní, Univerzita Pardubice

Abstrakt: *Boom informačních technologií a následný rozvoj ekonomické integrace a globálních finančních trhů mění tvář světa. Obyvatelstvo naší planety je komunikačně i ekonomicky propojeno lépe než kdykoli dříve. Vývoj se nedá zastavit a to je v pořádku, přináší však i problémy...*

Autorka se v článku zabývá určitou ambivalencí daného vývoje; jeho pozitivními i negativními aspekty. Článek je koncipován spíše jako sentence nad danou problematikou a neklade si ambice pojmout problematiku v celé její šíři – pouze se zamýšlí a nastiňuje některé otázky.

Abstract: *Boom of the information technology and resulting development of economic globalisation and global financial markets change of the face of the world. The mankind of our planet has better connection in communication and economics than ever before. The development impossible to stop – and it is good, but it brings problems...*

Author has paid attention to certain ambivalence of this issue, his positive and negative aspects. The article is drawn up rather as a reflection upon the issue and has no ambition to encompass it as a whole – the authors only reflect upon some parts of the topic and outline them.

Klíčová slova: *Komunikace, globalizace, mezilidská komunikace, komunikační spojení, komunikační technologie, internet, média, manipulace, světová politika, soukromý sektor, veřejný sektor, nadnárodní společnosti, koncentrace moci.*

Key words: *Communication, globalisation, interhuman communication, communication connection, information technology, internet, media, manipulation, world politics, privat sector, public sector, transnational company, concentration of power.*

Článek nastiňuje sentenčním způsobem tři témata, která v posledních desetiletích zaznamenala rozsáhlé změny a mají značný vliv na změnu obrazu světa. Přestože jde o tak celosvětově globální témata, domnívám se, že se charakter světa de-facto příliš nemění, mění se jen *kulisy* a *hračky*, které lidstvo používá, princip je však stále stejný nebo řekněme podobný – diskurz rozvoje směřující k ovládnutí a závislosti a boj za svobodnou a existenci lidských bytostí.

Předestřený *souboj* naznačuji v následujících tématech:

- Komunikace a její vliv na rozvoj lidských civilizací
- Globalizace komunikace a její vliv na světovou politiku
- Změny v koncentraci moci
- **Komunikace a její vliv na rozvoj lidských civilizací**

V *lidském světě* nesly komunikační technologie velmi často podstatný podíl při formování významných civilizací – před necelými 5 000 lety objev papíru a hieroglyfů formoval život Egypťanů, starověcí Řekové se zase soustředili na mluvené slovo, drama a filozofii, Římané vyvinuli jednotný systém jazykové shody, která dala základ latině a co teprve vynález knihtisku Johanna Gutenberga – ten zcela jistě v polovině 15. století otevřel nové způsoby

vzdělání, poznání, myšlení i komunikace a bývá zcela jistě po právu srovnáván s objevením Ameriky roku 1492.

A co teprve posledních 100 let! Komunikační technologie se rozvíjejí závratnou rychlostí. Rozhlas, film, televize mají již několik desítek let obrovský vliv na společnost. Informační dálnice jako je internet se jeví nepřekonatelným médiem, které sdružuje hned několik funkcí: přenos informací, rychlá pošta, zábava apod. Ve skutečnosti to znamená, že můžeme dát a předat téměř okamžitě ohromné množství informací, ale informací je obvykle tolik, že sami nevíme, co je důležité a co nikoli. Moderní média mění náš svět každou minutu, každý den a tak se naskýtá otázka, kdo koho vlastně ovládá. Nikdy přece jedinec nemůže obsáhnout vše a tak se v podstatě podvoluje selekci informací, která je mu předkládána. Velmi často se upozorňuje na vliv *smršti* negativních informací, která dennodenně *bombarduje* obyvatelstvo ve zprávách. Do jaké míry všechny tyto *chrlené* informace zkreslují skutečnost? Ve Spojených státech amerických byl v osmdesátých letech dvacátého století učiněn pokus s rozhlasovou stanicí, která předávala pouze pozitivní zprávy – nedlouho po svém vzniku zkrachovala.

Nicméně vraťme se k představě internetu jako komunikační superdálnice nebo spíše komunikačního superrychlíku. Komunikace se zde v podstatě chová velmi podobným způsobem jako její homonymum - dopravní, železniční *komunikace*. Existují jak rozsáhlé uzly a velké stanice, kde lze do rychlíku nastoupit, tak malé zastávky, kde rychlík málokdy staví. Současně však existuje řada odlehlých nebo jsou i celá území, která bez povšimnutí míjí. Pro využití dopravního a informačního potenciálu je tak rozhodující jeho dostupnost.

S tím úzce souvisí otázka, zda je růst kvality lidské komunikace na začátku třetího tisíciletí adekvátní růstu počtu i kvalitě a kvantitě komunikačních kanálů. Mezilidská komunikace má samozřejmě mnoho podob od svých intimních forem až po komunikaci masovou, využívá jak verbální, tak i nonverbální formu, přiměřené řečové registry od familiárních až po formální; učíme se komunikovat asertivně, učíme se lhát i manipulovat, říkat polopravdy, předstírat, čteme i píšeme knihy o rozdílnosti komunikace mezi ženami a muži nebo dospívající mládeží, snad i *chatujeme*, vtipkujeme, tlacháme, zraňovat slovem umíme také velmi dobře, ale komunikujeme doopravdy? Čím se naše manipulační techniky liší od renesančních intrik? Hrubost v komunikaci používáme zpravidla jinak než jadrný selský lid osmnáctého století, pravda civilizovaněji, sofistikovaneji. Na druhou stranu se dokážeme i usmívat, aniž bychom měli co říci, měli co dát. Francouzský filozof Baudrillard proto píše o chybějící identitě, kterou nahrazujeme autoprofetickým úsměvem a umělým chrupem; především Američané s tím mají své zkušenosti.

Dalším jevem, který má nebyvalý rozvoj v komunikaci je manipulace. Obratně byla využívána samozřejmě i v minulosti – vzpomeňme např. Goebbelse (ministr propagandy nacistického Německa) a jeho *stokrát opakovaná lež se stane pravdou*. Tedy pokud lidé ze sdělovacích prostředků poslouchají vnučovaná tvrzení, smíří se s nimi nebo je nakonec i přijmou za své a budou se chovat v jejich intencích. Tvůrci reklamy (nebo jiných forem masové komunikace) používají velmi podobný model. Ať už jdeme nakupovat do malého obchodu, do hypermarketu nebo autosalónu, ať se pohybujeme po internetu nebo se díváme na televizní reklamu, prakticky neustále jsme podrobováni psychologickému nátlaku. Během posledních desetiletí se techniky nátlaku natolik rozvinuly, že se manipulace promítá do všech oblastí života od politiky až po soukromý život, v němž se učíme působit na lidi tak, abychom byli považováni za takové, jakými se chceme jevit. Rushkoff tvrdí, že manipulativní nátlak využívá a zneužívá našich přirozených instinktů (důvěry, strachu, touhy po uznání) ke svému prospěchu. Ovšem tím, jak určitým postupům začínáme přicházet na kloub, jak se učíme proti tomuto zneužívání bojovat, protože se nechceme spálit podruhé, zároveň u sebe tyto potřebné

instinkty oslabujeme nebo transformujeme. A to je další z negativních důsledků manipulativního nátlaku – nárůst nedůvěry, cynismu a pochyb; roste nejen nedůvěra k reklamám, ale i ke všem lidským projevům. Jak se pokřivený obraz lidské národy šíří populací, začínáme vnímat jeden druhého jako terč. Rozšíření nátlakového prodeje ohrožuje definici přátelství. Když takto jednáte příliš dlouho, z vašich přátel se stávají pouze lidé, které jste získali a vtáhli do sféry svého vlivu...

Manipulace, však samozřejmě existovala i dříve a mnohem, mnohem dříve i před Goebbelsem... Co však globalizovaný svět přináší je její masivní forma, obrovská moc a v ní obrovský potenciál, ale i obrovské nebezpečí...

• **Globalizace komunikace a její vliv na světovou politiku**

Pro většinu 20. století mohl jednotlivec, s dostatkem peněz a času, cestovat, komunikovat nebo psát do mnoha částí země, pokud komunikace nebyla přerušena válkou. Technická revoluce v posledních 50. letech však spočívá především ve zvýšení hustoty, rychlosti komunikace a ke snížení její ceny. Tyto rapidní změny globální komunikace mohou v podstatě zahrnout všechny složky populace (i chudší obyvatelstvo), které za určitých okolností může také získat přístup k novým médiím.

Ve 40. letech 20. st. se etablovalo globální rozhlasové vysílání, malé přenosné rádio se objevilo v 50. letech; 60. léta spojila relativně levnými leteckými linkami všechny země světa; 70. léta propojila svět mezinárodními linkami telefonního spojení; od 80. let využívaly telefonní sítě faksimilové spojení; během 90. let umožnily satelity živé televizní vysílání, z kterékoli části světa a přenos globálních televizních služeb, takových jako CNN a BBC; a konečně polovina 90. let – přináší Internet a s ním přichází snadná a v podstatě okamžitá výměna masivního množství informací.

Tyto změny v komunikaci ovlivnily fundamentální změny také ve struktuře světové politiky. Vlády ztratily plnou kontrolu nad nadnárodními vztahy svých občanů. Ony si mohou vybrat v podstatě ze tří možností:

- 1. ponechat komunikaci zcela otevřenou a přístupnou a ztratit zcela možnost kontrolovat nadnárodní transakce;
- 2. nést náklady údržby komplikovaného ochranného systému (často ne příliš úspěšného) monitorování a kontrolování komunikace;
- 3. zachovat běžné ekonomické transakce, zamezit nebezpečným jevům (existuje riziko, že se jim však nezamezí).

Hranice nikdy nebyly kompletně nepropustné, ale nyní mohou vlády kontrolovat a limitovat pouze rozsah komunikace s limitovaným úspěchem.

Hranice moci, se však nemění jen v otázce komunikace...

• **Změny v koncentraci moci**

Je zřejmé, že globalizace přináší změny i v přerozdělení ekonomické i politické moci. V podstatě dochází ke zřetelnému posunu moci od vlád států ve prospěch nadnárodních společností, od veřejného k soukromému sektoru. Státy si sice udržují svoji suverenitu a veřejný sektor má své nezastupitelné místo, avšak ekonomické subjekty s aktivitami na globální úrovni mají velmi výrazný vliv na rozhodnutí vlád jednotlivých států. Svými požadavky je natolik ovlivňují, že je veřejný sektor jednotlivých států nucen hrát hru diktovanou největšími vlastníky kapitálu s pravidly stanovenými samozřejmě v jejich prospěch. Drobná konkurence je zatlačována do pozadí díky deregulaci trhu, která jednoznačně upřednostňuje nejmocnější koncerny, vede k jejich téměř monopolnímu

postavení na trhu, umocňuje jejich bohatství a s ním přichází pochopitelně i moc. Politická rozhodnutí musí často zvýhodňovat kapitál před člověkem, v podstatě se adaptují na pravidla nastavená nadnárodními společnostmi, která ostře kontrastují se sociálními výhodami. Vytváří se nový druh moci, která je v mnoha ohledech vymaněna z vlivu vlád. Naopak je to právě ona, která často rozdává karty a jejich rozhodování ovlivňuje. Stát se musí snažit, v zájmu udržení zaměstnanosti, příjmů atd., vytvářet atraktivní podmínky pro kapitál. A těm musí dát často přednost před ostatními cíly – životnímu prostředí, veřejnou dopravou, rozvoji bydlení, sociální oblasti.

Nadnárodní společnosti se staly v posledních desetiletích hlavní hnací silou *celosvětové ekonomické integrace*. Strategie těchto gigantů, vlivem rozvoje organizačních struktur a tvorbě složitých institucionálních propojení, postupně vede k vývoji integrovaného mezinárodního výrobního systému. Počet nadnárodních společností má tendenci růstu – před cca 50 lety existovalo ve světě asi 7 tisíc nadnárodních společností, na přelomu století jich bylo už asi 40 tisíc. Prostřednictvím přímých zahraničních investic do transnacionálních monopolů, však je zřetelná tendence koncentrace jejich politické a ekonomické moci. Ekonomická prosperita jednotlivých států je stále více pod vlivem pohybů na světových trzích. Vlády a centrální banky mají stále menší možnost obrany vůči finančním spekulacím místním dopadům ekonomických událostí, jež se odehrály na druhé straně světa.¹ Za všechny vzpomeňme jen např. akci Hyundai a Nošovice. Politici jsou dnes nuceny pracovat pod tlakem signálů vysílaných světovými finančními trhy – makroekonomické ukazatelé, však mohou i zastírat skutečnou ekonomickou situaci. Co se tedy de-facto odehrálo? Soukromý sektor, ekonomika a volný trh získaly díky nadnárodním společnostem a globálním finančním trhům předstih před veřejným sektorem a jinými stránkami rozvoje společnosti (sociální, environmentální, ekologické, etické, duchovní...). Veřejný sektor působí především na národní a nižších úrovních, zatímco ekonomické aktivity se integrují globálně a navíc dostávají vlivem nadnárodního kapitálu soukromý sektor pod svůj vliv a tlak. Dochází k novému přerozdělení zdrojů a moci – v rámci soukromého sektoru i mezi soukromým a veřejným ve prospěch soukromého. Podle Tickella a Pecka je nutný odklon od neoliberální politiky konce 20. století a dosažení nového stabilního systému společenské regulace. Globální integraci ekonomických aktivit soukromého sektoru musí doprovázet globální integrace veřejného sektoru, aby bylo možno vývoj společnosti v nadnárodním měřítku demokraticky ovlivňovat.²

K vytvoření nového systému společenské regulace by měly přispět dva hlavní faktory:

- vlastní aktivita institucí veřejného sektoru,
- tlak nadnárodních společností na tvorbu stabilního prostředí, které zajistí jejich pracně vydané postavení.

S největší pravděpodobností bude k mezinárodní integraci veřejného sektoru docházet postupně a mnohem pomaleji než tomu bylo u soukromého sektoru – jestli vůbec, však k určitému konsensu dojde. V dlouhodobé perspektivě by tento vývoj mohl přinést novou mocenskou rovnováhu mezi veřejným a soukromým sektorem a mezi společenskými a individuálními zájmy. Za takovou instituci, byť se všemi nedostatky, které má, můžeme považovat Evropskou unii.

¹ Jehlička, P., Tomeš, J., Daněk, P. *Stát, prostor, politika*. Praha: Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta. 2000. str. 71.

² Tickell, A, Peck, J. *Social regulation after Fordism: regulation theory, neo-liberalism and global-local nexus*. *Economy and Society*. Ročník 24, číslo 3, str. 357 – 386.

• Závěr

A přestože řada levicových intelektuálů, především na západ od nás, upozorňuje na nebezpečí neoliberalní politiky konce 20. a počátku 21. století a mnoho lidí si uvědomuje, že manipulativní chování se promítá do všech oblastí života – od politiky až po soukromý život, veřejný i soukromý sektor; je řešení současných nastíněných problémů zatím stále otazníkem. Podle Noama Chomského *ve Spojených státech například více než 80% obyvatel považuje tamní ekonomický systém za skrytě nespravedlivý a politický systém za podvod, který slouží něčím zvláštním zájmům, ale ne lidem. Drtivá většina se domnívá, že pracující lidé mají příliš malý hlas ve veřejných záležitostech (totéž platí pro Anglii), že vláda má odpovědnost pomáhat potřebným, že financování vzdělání a zdravotnictví by mělo mít prioritu před omezováním rozpočtu a snižováním daní, že republikánské návrhy, které tak snadno procházejí Kongresem, zvýhodňují bohaté a poškozují většinu obyvatelstva atd. Intelektuálové vám mohou říci odlišnou verzi, ale není tak těžké zjistit si fakta.*

Západnímu světu vládnu peníze a manipulace ve většině dimenzích lidské existence – od individuální až po veřejnou. Avšak je třeba se na věci dívat i s pozitivním náhledem, svět byl zdánlivě vždy v nějaké moci – ať už to byla primitivní hloupost, církve, vládci, diktátoři ... nebo peníze nadnárodních společností, přesto se člověk jako jedinec a lidé jako společnost vyvíjejí, byť pomalými kroky, ke svobodnější, humanitnější a ekonomicky lepší existenci; a zdravý rozum, jak se zdá, je sice permanentně udupáván, ale trvale nezničen. A navzdory všeho, co bylo kritizováno na předcházejících stránkách – lze konstatovat, že se lidstvo ze zcela infantilního vývoje probírá do vývoje pubertálního věku (v určitých náznacích možná i postpubertálního). Což se může, na první pohled, zdát sice nebezpečnější, ale je to aspoň vývoj...

Myslím, že přestože současná doba věští mnohá zlá znamení, nese v sobě i znamení velké naděje. Jaká bude budoucnost, závisí na tom, co lidé udělají s příležitostmi, které to dává. Není třeba končit v pesimismu, neboť systém, ve kterém žijeme není řízen z nějakého velkého centra – my všichni jsme jeho oběťmi i spoluvůrci.

Literatura:

Baylis, J., Smith, S. *The Globalization of World Politics*. Oxford: University Press. 2001.

Hrala, V., Kašpar, V., Vitvarová, I. *Geografie světového hospodářství*. Praha: VŠE, Fakulta mezinárodních vztahů. 1995.

Chomský, N. *O anarchismu, marxismu a naději pro budoucnost*. jour. Red and Black Revolution. 1995.

Jehlička, P., Tomeš, J., Daněk, P. *Stát, prostor, politika*. Praha: Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta. 2000.

Rushkoff, D. *Manipulativní nátlak*. Praha: Konfrontace. 2002.

Soros, G. *The Crisis of Global Capitalism*. London: Little, Brown and Co. 1998.

Tickell, A., Peck, J. *Social regulation after Fordism: regulation theory, neo-liberalism and global-local nexus*. *Ekonomy and Society*. Ročník 24, číslo 3, str. 357 – 386.

Vybíral, Z. *Lži, polopravdy a pravda v lidské komunikaci*, Praha: Portál, 2003.

Kontaktní adresa:

RNDr. Šárka Brychtová, Ph.D.

Ústav veřejné správy a práva, Fakulta ekonomicko-správní

Univerzita Pardubice

Studentská 84

532 10 Pardubice

e-mail: sarka.brychtova@upce.cz